

Uusin Kalevalaseuran vuosikirja.

Kalevalaseuran vuosikirja 25—26. WSOY Porvoo 1946. 340 s.

Tänä keväänä ilmestyneen vuosikirjansa kaksoisniteen 25—26 Kalevalaseura on omistanut monivuotiselle entiselle puheenjohtajalleen prof. Onni Okkoselle hänen 60-vuotispäivänsä johdosta. Vankka, 340-sivuinen nide sisältää kaiken kaikkiaan 28 kirjoitusta ja tutkielmaa etupäässä kansanrunoutentutkimuksen ja kansatieteen aloilta, mutta joukossa on myös varsinaisesti kulttuurihistorian alalle kuuluvia ja kielitiedettäkin sivuvia kirjoituksia. Seuraavassa jokunen sana eräiden niteen kirjoitelmien esittelyksi, ensi sijassa sellaisten, jotka ehkä ennen muita ovat omiaan kiinnostamaan Virittäjän lukijakuntaa. Esittely tapahtuu samassa järjestyksessä, kuin esiteltävät kirjoitelmat vuosikirjassa esiintyvät.

Alkupuolella nidettä on julkaistuna prof. BJÖRN COLLINDERIN Kalevalaseuran Kalevalajuhlissa 28. 2. 1945 pitämä esitelmä »Kalevala ja Ruotsi», jossa mielenkiintoisella tavalla esitellään Ruotsin »osuutta» Kalevalan syntyyn (mm. ruotsalaiset miehet ovat ensiksi kiinnittäneet oppineen maailman huomion suomalaiseen muinaisrunouteen: jo v. 1631 on ångermanlandilainen Anders Bure ensimmäisenä maininnut suomalaisesta runomitasta ja helsinglandilainen Petrus Bång on ensimmäinen suomalaisen kansanrunon julkaisija) ja Kalevalan vaikutusta Ruotsissa, sekä käsitellään lisäksi eräitä Kalevalan metriikan ongelmia. — Kirjoituksessaan »Kaskujen Elias Lönnrot» MARTTI HAAVIO tuo julkisuuteen useita tähän saakka laajemmille piireille tuntemattomiakin kansamme keskuudessa liikkuneita ja vieläkin liikkuvia Elias Lönnrotista kertovia kasukuja. Hauskasti nämä kaskut kuvastavat sitä, miten läpeensä positiivinen käsitys kansallamme on tästä suurmiehestämme, jonka se on valinnut vilpittömän ihailunsa kohteeksi. — UNO HARVA esittää tutkimuksessaan »Sämpsä Pellervoinen» käsityksensä, että Sämpsä on alunperin ollut kevällä virkoavan kasvillisuuden haltija, jolla on vastineensa useiden muidenkin kansojen tarustossa. Kevään kasvuvoiman edustajasta on Sämpsä myöhemmin muuttunut suureksi kylvömieheksi, ja hänen ympärille suomalaisessa tarustossa samoin kuin häntä vastaavien haltijoiden ympärille eräiden muiden kansojen tarustossa on kutoutunut kiintoisa kansainvälisten tarujen verkko. — T. I. ITRONEN esittelee tutkimuksessaan »Suomen lappalaisten haltijausko» kiinnostavasti ja hauskasti lappalaisia haltijoita ja heihin liittyviä uskomuksia. — VÄINÖ KAUKOSEN esityksen aiheena on »Kaarle Akseli Gottlundin käsitys Vanhasta Kaleva-

lasta», ja hän osoittaa siinä, että Gottlundin eri yhteyksissä tekemissä Kalevalaa ja sen kokoonpanijaa koskevilla huomautuksilla on myös oikeaan osuneita teräviä havaintoja, eikä vain epäasiallisia, räikeitä lausumia, joita korostamalla tähänastisessa tutkimuksessa Gottlund on epäoikeudenmukaisesti saatettu liian huonoon valoon. — SUNE LINDQVIST esittää kirjoituksessaan »Muinaisruotsalaisia Kalevalakuvia» parisen Gotlannista löydettyä ns. kuvakiveä, joiden kuvat tuntuvat sopivan kuvaamaan eräitä Kalevalassa esitettyjä tapauksia. Gotlannin kuvakivien kuvien ja Kalevalan eräiden kohtien yhtäläisyyksiin on Aarne Ayräpää alunperin kiinnittänyt kirjoituksen laatijan huomiota. — OSKAR LOORININ tutkimuksessa »Kultaneidon taonta Virossa ja Suomessa» esitetään Kultaneidon taontatarun syntypaikaksi Viron Virumaa ja kuvaillaan tarun myöhempiä kehkeytymistä siitä nykyään eri tahoilla tavattaviksi toisinoiksi. — V. J. MANSIKKA kiinnittää huomiota tähän mennessä melkoisesti laiminlyötyyn sarkaan henkisen kansankulttuurimme tutkimuksen vainiolla kirjoituksessaan »Suomalais-venäläiset kosketukset kansantietouden alalla», jossa on monia kiintoisin esimerkein valaistuja viitteitä siitä, että vastainen tutkimus on varmasti löytävä paljon uusia mielenkiintoisia vertauskohtia suomalaisen ja venäläisen henkisen kulttuurin välillä uskomusten, tapojen ja suullisen tradition aloilla. — »Volgan bolgaarien vaikutuksesta pohjoismaihin» on nimenä MARTTI RÄSÄSEN kiintoisalla kirjoituksella, jossa esitetään eräitä kielellisiä todisteita arkeologisten ja historiallisten tietojen osoittamasta Volgan bolgaarien vilkkaasta kauppayhteydestä itämerensuomalaisten ja Skandinavian kanssa. Tällaisia kielellisiä todisteita on Räsänen mukaan suomen *humala*-sana, joka itämerensuomeen olisi lainautunut siitä bolgaarien kielen sanasta, jota bolgaarien jälkeläisten kielessä nykytšuvassissa edustaa sana *xumla*, *zomla*. Varjagien mukana sama sana olisi kulkeutunut Volgan bolgaareilta myös skandinaaviin kieliin: myöhäismuinaisskand. *humall* jne. Samanlaisia bolgaareilta itämerensuomeen lainautuneita sanoja ovat Räsänen mukaan edelleen suomen (ja viron) *sima* (~ tšuv. *sim* 'paras olutlaji, nektari'), suomen *omena* (viron *õun*, *ubin*, *upo* jne., vatjan *omena*, *õuna*), jossa *-na* olisi suomalainen tuttu johdin, ja alkuosa olisi lainattu nykytšuvassissa muodossa *olma*, *omla*, *uma* jne. esiintyvän sanan Volgan bolgaarien kielessä olleesta vastineesta, sekä lopuksi vielä itämerensuomen *kylä*, jonka sanan bolgaarilaisperäisyyden todisteeksi Räsänen esittää nykytšuvassin sanan *kil* 'talo, koti; majatalo', jolla on edelleen vastineita eräissä eteläturkkilaisissa kielissä. — KUSTAA VILKUNA käsittelee laajahkossa ja erittäin mielenkiintoisessa tutkelmassaan leivinuunin historiaa Suomessa. Jo Ahlqvist aikoinaan on todennut, että itämerensuomalainen *pätsi* on lainattu slaavilaiselta taholta ja että sen lainaaminen merkitsee nimenomaan leivinuunin rakentamista ja samalla myös leivän uunipaiston oppimista. Vilkuna osoittaa nyt, että se uunityyppi, jonka mukana *pätsi*-sana aikoinaan kotiutui itämerensuomalaiselle taholle, oli sellainen ulkosalla oleva leivinuuni, jollaisia Keski- ja Lounais-Hämeen sekä Satakunnan eri pitäjien syrjäkulmilla on torpparien ja mäkitupa-laisten käyttäminä, harvinaisina säilynyt näihin päiviin ja joita lisäksi Lapissakin vielä tavataan. Juuri tällainen ulkosalla oleva uuni näet on

varmasti alkuaan ollut myös slaavilainen *pesti*, venäjän *печь*. Leivinuunin itämerensuomalaisille lainautumisen ajankohdan määrittelemisen pohjaksi Vilkuna esittää sen arkeologisen tosiseikan, että Ruskon pitäjässä tehdyn, meillä toistaiseksi varminnan esihistoriallisen leivinuunilöydön on arvioitu voivan olla peräisin 900-luvun lopulta tai 1000-luvun alusta, ja sen kielellis-historiallisen tosiseikan, että syrjäänin kaikissa murteissa tavattavaa *pats* 'uuni'-sanaa yleisesti pidetään varmana itämerensuomalaiselta taholta syrjääniin saatuna lainana: sanan lainautumisen taas on täytynyt tapahtua ennen 1100-luvun loppua, jolloin syrjäänien ja itämerensuomalaisten välitön kosketus viimeistään päättyi, joten voidaan pitää varmana, että jo ennen tätä ajankohtaa *pätsi* on ollut itämerensuomalaisille hyvin tunnettu. Kysymystä siitä, milloin leivinuuni siirtyi ulkoa asuinhuoneeseen ja siitä siis tuli sentapainen uuni, kuin esim. itäsuomalainen *p ä t s i* nykyään useimmiten on, ei toistaiseksi voida varmuudella ratkaista. Suomalaiselta näkökannalta tätä asiaa tarkasteltaessa voidaan Vilkunan mielestä ajatella ulkouunin siirtymistä asuinhuoneeseen edistäneen sen, että itämerensuomalaisilla vanhastaan oli käytössä toinen tulisijatyyppi, alunperin kylmähkössä ilmanalassa saunan, riihen ja myös asuinpirtin lämmittämistä varten syntynyt *k i u a s*, joka asuinhuoneessa olevana oli omiaan valmistamaan maaperää leivinuuninkin siirtymiselle ulkoa asuinhuoneen seinien sisälle.

Virittäjän suppea tila ei salli tätä useampien vuosikirjassa olevien kirjoitusten esittelyä. Edelläolevakin sentään jo riittänee osoittamaan, että Kalevalaseuran vuosikirjojen uusin nide on yhtä antoisa ellei antoisampikin kuin sarjan aikaisemmat niteet.

Reino Peltola.